

JÓZEF MAROSZEK

Instytut Historii i Nauk Politycznych

Uniwersytet w Białymstoku

maroszek@vp.pl

Jerzy Szumski, *Starszy Notariusz Sądu Okręgowego w Grodnie [1581–1882] 1883–1915 [1920–1930] Inwentarz zespołu akt, Białystok 2012, 122 strony*

Archiwum Państwowe w Białymstoku jest instytucją stale dostarczającą liczne publikacje drukiem (i w formie PDF) informujące o zasobie posiadanych akt własnych i mikrofilmów zbiorów obcych. Ponadto wiele wydawnictw nosi charakter okazjonalno-rocznicowy wydarzeń historycznych, najczęściej dotyczących miasta Białegostoku, rzadziej województwa podlaskiego. Towarzyszy im szeroka akcja wystawiennicza plansz z ilustracjami przed siedzibą archiwum i w jego wnętrzu, wzbudzająca żywe zainteresowanie przechodniów i mieszkańców miasta.

Najcenniejsza – jak sądzę – dla badaczy-historyków regionu oraz zainteresowanych ustalaniem tytułów własności nieruchomości miejskich i wiejskich – jest publikacja Jerzego Szumskiego, *Starszy Notariusz Sądu Okręgowego w Grodnie [1581–1882] 1883–1915 [1920–1930] Inwentarz zespołu akt*, Białystok 2012, 122 strony. Książka zaopatrzona jest w płytę CD. Posiada indeksy (opracowane po mistrzowsku!) – geograficzny (2132 hasła) i osobowy (32 871 hasła). Jest ona owocem wieloletniej pracy (1983–2007) tego archiwisty białostockiego. Jerzy Szumski wykazał w niej budzące najwyższe uznanie umiejętności: translatorskie, paleograficzne – w zakresie neografii rosyjskiej, chronologiczne, historii każdej miejscowości, historii białostockich, bielskich i sokólskich rodzin, ziemian (również Rosjan masowo posiadających tu majątki ziemskie i folwarki), historii ustroju rolnego – procesów parcelacji, wreszcie w zakresie uporządkowania na nowo zespołu archiwalnego. Jego praca jest efektem wieloletnich studiów nad ustrojem rolnym Królestwa Polskiego i Imperium Rosyjskiego w drugiej połowie XIX i pierwszej połowie XX w., ale też, a może przede wszystkim, mozolnej pracy archiwalnej. Taka ocena wybitnej wartości i poziomu publikacji jest możliwa przez piszącego te słowa, bo sam wiele lat spędzał na lekturze akt Starszego Notariusza Grodzieńskiego. Od kilkudziesięciu lat Jerzy Szumski stale konsultował wszystkich korzystających

jących z białostockiego archiwum, osoby bez jakiegokolwiek przygotowania do kwerend i umiejętności paleograficznych i językowych, ale bardzo zainteresowanych efektami poszukiwań własnościowych. Obecnie jest już na emeryturze.

Nie sposób pominąć tu faktu, że Archiwum Państwowe w Białymstoku jest niezwykle ubogie w akta sprzed 1944 r. Właściwie poza aktami pruskiej Kamery Wojen i Domen (1795–1807) i aktami rolnymi (1919–1939), wszystkie inne są jedynie szczątkami zespołów akt dawnych urzędów działających na tym obszarze lub niedużymi kolekcjami dokumentów wtórnie skompletowanymi. Właśnie akta Starszego Notariusza Sądu Okręgowego w Grodnie z lat 1883–1915 (w archiwum są tylko akta z powiatów: Bielsk Podlaski, Białystok i Sokółka, pozostałe powiaty guberni grodzieńskiej posiadają analogiczne akta z tych samych lat przechowywane w Centralnym Archiwum Historycznym w Grodnie) zaliczyć wypada do najcenniejszych i najważniejszych zespołów archiwum białostockiego. Dla drugiej połowy XIX i początków XX w. nie ma równego sobie zespołu.

Zespół Starszego Notariusza Grodzieńskiego (przechowywany w Białymstoku) obejmuje 32 metry bieżące akt. W inwentarzu autor przedstawił kolejno: dzieje ustrojowe urzędu, dzieje zespołu, jego charakterystykę archiwalną, zawartość, analizę metod porządkowania i opracowania. W aneksie umieścił spis ważniejszych dokumentów. Wobec faktu, że w latach 1956–1958 Mieczysław Kantorski wykonywał już prace porządkowe, segregując i inwentaryzując akta Starszego Notariusza, nadał jednostkom sygnatury, które były cytowane w opracowaniach historycznych i w dokumentacjach sądowych, dlatego Jerzy Szumski zamieścił konkordancje sygnatur dawnych (Kantorskiego) z nowymi. Najważniejszą część stanowi inwentarz 356 jednostek archiwalnych, podzielonych na sześć serii: Miasto Białystok (1–129), Powiat białostocki (130–189), Miasto Bielsk (190–201), Powiat bielski (202–273), Miasto Sokółka (274–285), Powiat sokólski (286–351). Archiwista podjął się tworzenia nowych jednostek, nawiązujących do ksiąg wieczystych, zakładanych w kancelarii starszego notariusza dla każdego miasta powiatowego i powiatu. Poszczególne sprawy ułożył w obrębie jednostek chronologicznie.

Wybór ważniejszych zregestrowanych dokumentów został przeprowadzony z ogromnym znanstwem terenu, najważniejszych spraw i problemów, umożliwiał przegląd tematów, które zasługują na badania historyczne. Zyskujemy też pełny pogląd na zawarty w poszczególnych jednostkach materiał kartograficzny – plany i wyrisy z nich – służące notariuszom w latach 1883–1915.

Wydawnictwo dorobku Jerzego Szumskiego w zakresie zespołu Starszego Notariusza Grodzieńskiego jest najpewniej najcenniejszą pracą z zakresu historii regionalnej Podlasia w 2012 r. Wspomnieć wypada, że już wcześniej autor opublikował inne ważne dla źródłoznawstwa podlaskiego: *Mikrofilmy akt metrykalnych parafii rzymskokatolickich archidiecezji białostockiej z lat 1808–1864*. Informator, Białystok 2001, s. 218; *Ogólny Spis płatników państwowego podatku mieszkaniowego I Rejonu Podatkowego Miasta Białegostoku za 1915 r. Płatnicy podatku mieszkaniowego w Białymstoku 1914–1915. Indeks osobowy* (wspólnie z Tomaszem Fiedorowiczem), Białystok 2010, s. 275.

Jerzy Szumski jest historykiem, który często, oparte na badaniach źródłowych, artykuły, referaty i komunikaty zamieszczał w „Archeionie”, „Kwartalniku Naukowym Białostoczczyzna”, „Rubieżach”, „Studiach Podlaskich”, „Studiach Łomżyńskich”, rocznikach regionalnych i tomach „Studiów i Materiałów”, wydawnictwach pokonferencyjnych, prasie codziennej itd. (Zasługuje na uwagę jego monografia: *Uwłaszczenie chłopów w północno-wschodniej części Królestwa Polskiego 1846–1871*, Białystok 2002, s. 293, opublikowana właśnie przez Archiwum Państwowe w Białymstoku). Postulować należy, aby białostockie archiwum zadbało również o przygotowanie tomu z przedrukiem prac rozproszonych, a ogromnie istotnych dla dziejów regionu, jednego z najlepszych archiwistów podlaskich.